

# Maria Korybut-Marciniak

---

## Pruzzenland : regionalne konstrukcje tożsamości w podręcznikach szkolnych Niemiec, Polski, Litwy i Rosji : sprawozdanie z konferencji

---

Echa Przeszłości 14, 205-209

---

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jako ostatni swe kontakty zawodowe z Szanownym Jubilatem wspominał prof. Marek Radoch, który również był studentem Pana Profesora oraz pierwszym z piszących doktorat pod opieką Profesora Śliwińskiego, który uzyskał stopień doktora habilitowanego.

Dziękując obecnym z miłe słowa i listy gratulacyjne zabrał głos Szanowny Jubilat – Profesor Józef P. Śliwiński. W swym wystąpieniu nawiązał do swej drogi naukowej związanej nierozzerwalnie z olsztyńskim ośrodkiem akademickim. Podkreślał, że w niełatwych czasach przyszło Mu rozwijać działalność naukową, którą z niemalym trudem łączył z pracą organizacyjną w olsztyńskiej uczelni.

Spotkanie zakończyło uroczyste wręczenie Panu Profesorowi Józefowi Piotrowi Śliwińskiemu księgi jubileuszowej, zatytułowanej *Od antyku do współczesności*, przekazanej na ręce Pana Profesora przez jej redaktorów naukowych – dr Annę Kołodziejczyk oraz dr. Krzysztofa Łożyńskiego.

*Maria Korybut-Marciniak*

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

## PRUZZENLAND. REGIONALNE KONSTRUKCJE TOŻSAMOŚCI W PODRĘCZNIKACH SZKOLNYCH NIEMIEC, POLSKI, LITWY I ROSJI. SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI

W dniach 5–6 lipca 2013 r. na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie miała miejsce konferencja międzynarodowa, podsumowująca trzyletni (2010-2013) polsko-niemiecki projekt badawczy<sup>1</sup>. Organizatorem konferencji był Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych. Głównym celem spotkania było podsumowanie i omówienie głównych rezultatów trzyletniej pracy dwóch zespołów badawczych – polskiego i niemieckiego, a także kooperantów z Litwy i Rosji, przedyskutowanie problemów jakie podczas badań się pojawiły oraz popularyzacja wyników projektu na szerszym forum historyków, a także dydaktyków historii i pracowników oświaty. Należy podkreślić, że było to pierwsze spotkanie zespołów badawczych, które współpracowały ze sobą przez trzy lata. Zespół badawczy

---

<sup>1</sup> I. Lewandowska, S. Zloch, *Polsko-niemiecki projekt „Pruzzenland. Regionalne konstrukcje tożsamości w podręcznikach szkolnych Niemiec, Polski, Litwy i Rosji*, *Zapiski Historyczne* 2012, t. 77, z. 1, s. 104–118.

z Niemiec nie mógł przybyć do Olsztyna w pełnym składzie i był reprezentowany przez dr. Piotra Maiera (kierownika projektu ze strony niemieckiej), dr Stephanie Zloch (koordynatora projektu ze strony niemieckiej) oraz współpracującą z Georg Eckert Institut Susane Nikonorow. Ze strony polskiej zespół badawczy był obecny w pełnym składzie: kierownik – dr Izabela Lewandowska oraz członkowie: prof. dr hab. Grzegorz Białuński, dr hab., prof. UWM Grzegorz Jasiński, dr hab. Jan Gancewski oraz dr Maria Korybut-Marciniak. Na konferencję nie dotarł kooperant zespołu polskiego z Litwy dr Letas Palmaitis. Stronę rosyjską reprezentował dr Michał Susłow – kooperant zespołu niemieckiego. Zorganizowana sesja wzbudziła zainteresowanie w środowisku dydaktyków historii naszego regionu, a także historyków zajmujących się tożsamością regionalną i narodową oraz problematyką Prus Wschodnich z różnych ośrodków naukowych w kraju.

Organizatorzy konferencji zaplanowali obrady w dniu 6 lipca. Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał prodziekan Wydziału Humanistycznego, dr Krzysztof Łożyński, który przedstawił krótki zarys historii wydziału oraz jego stan obecny. Gości przywitał również dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych, ks. prof. Andrzej Kopiczko, który podkreślił wagę badań międzynarodowych regionalnych tożsamości obszarów, które poprzez swoje położenie geopolityczne znajdowały się w obrębie różnych państw. Zebranych powitała również kierownik projektu ze strony polskiej dr Izabela Lewandowska, która wręczyła wszystkim uczestnikom monografię analizy badań podręczników, będącą efektem końcowym projektu<sup>2</sup>. Książka pod redakcją dr Izabeli Lewandowskiej i dr Stephanie Zloch zawiera ustalenia sześciu autorów rozdziałów, którzy podjęli się analizy ponad 700 podręczników polskich, niemieckich, litewskich i rosyjskich w zakresie „ziem pruskich” w ramach ustalonych w projekcie toposów.

Obradom konferencji przewodniczyła dr Izabela Lewandowska. Pierwsze wystąpienie dr Roberta Maiera z Brunszwiku dotyczyło prezentacji działalności Georg Eckert Institut für internationale Schulbuchforschung w Brunszwiku (GEI). Słuchacze dowiedzieli się, że to pierwsza i jedyna instytucja na świecie, która przede wszystkim podejmuje badania naukowe dotyczące wspólnych systemów interpretacji dziejów, narodowych wartości, symbolicznych systemów sensu i stanowi centrum kompetencji dla międzynarodowych badań porównawczych środków dydaktycznych, głównie podręczników szkolnych. GEI jest również gremium doradczym w wielonarodowych komisjach podręcznikowych – ma wkład w powstawanie i ocenę materiałów dydaktycznych. Prelegent zarysował przebieg współpracy polsko-niemieckiej w zakresie łączenia historycznej przestrzeni dawnych Prus Wschodnich w nauce szkolnej. Referat „Krajobraz ziem pruskich” wygłosiła dr Stephanie Zloch. Autorka przedstawiła interesujące wyniki analizy porów-

---

<sup>2</sup> *Ziemie pruskie w podręcznikach Polski, Niemiec, Litwy i Rosji*, pr. zbior. pod red. I. Lewandowskiej i S. Zloch, Olsztyn 2013.

nawczej podręczników do geografii i historii. Ukazała, że postrzeganie i ocena krajobrazu w dużej mierze zależy od kulturowych, politycznych i naukowych kontekstów. Podręczniki niemieckie i radzieckie/rosyjskie stoją w charakterystyce krajobrazu w największej sprzeczności, kraina pruska różni się w nich nawet klimatem. Dodatkowo w podręcznikach w okresie socjalizmu krajobraz był postrzegany z perspektywy funkcjonalno-gospodarczej. Następnie głos zabrała dr Izabela Lewandowska. Przedstawiła ona genezę wspólnego polsko-niemieckiego projektu, jego założenia, przebieg pracy poszczególnych grup badawczych, wymierne i niewymierne efekty, które udało się zrealizować i te, które wymagają dalszej współpracy, a także problemy, z jakimi członkowie projektu się zetknęli. Uczestnicy konferencji mogli poznać klucz doboru materiału źródłowego (podręczników szkolnych) wykorzystanego w projekcie, toposy, które objęto badaniami, a także geograficzny zasięg kwerendy. Przedstawiona przez prelegentkę prezentacja multimedialna zawierająca liczne zdjęcia z prowadzonych kwerend i spotkań, ukazała ogrom wysiłku organizacyjnego, jaki podjęto podczas realizacji przedsięwzięcia.

Po przerwie głos zabrał prof. dr hab. Grzegorz Białuński. Zreferował on wyniki swoich ustaleń w zakresie toposu - „Czasy Prusów”. Głównym celem wystąpienia było ukazanie miejsca Prusów w analizowanych podręcznikach. Referent zaznaczył, że Prusowie w podręcznikach szkolnych pojawiali się najczęściej w formie zdawkowych informacji. Stopień najwyższej szczegółowości wykazały podręczniki polskie. Prelegent zwrócił uwagę, że Prusowie w podręcznikach byli przedstawiani w bardzo różnych kontekstach, dominował tu jednak kontekst „narodowy”. Niemieckie podręczniki podejmowały się charakterystyki Prusów w kontekście podboju ziem pruskich przez zakon krzyżacki, litewskie w kontekście „pobratymstwa” z Litwinami, rosyjskie zwracały uwagę na Prusów przy charakterystyce chrystianizacji pogan w basenie Morza Bałtyckiego i agresji niemieckiej na wschód, natomiast w podręcznikach polskich wzmiankowano o nich przy sprowadzeniu zakonu krzyżackiego przez Konrada Mazowieckiego i opisując misję chrystianizacyjną św. Wojciecha. Kolejny referat wygłosił dr hab. Grzegorz Jasiński, prof. UWM. Problematyka jego wystąpienia odnosiła się do kwestii wyznaniowych na ziemiach pruskich. Prelegent wyodrębnił siedem elementów związanych z kwestiami wyznaniowymi, mających największy wpływ na dzieje historycznych Prus Wschodnich: 1) religijne uzasadnienie wypraw krzyżowych, 2) przyjęcie luteranizmu w 1525 r. i powstanie Księstwa Pruskiego, 3) wkład środowiska luteranckiego w Królewcu w rozwój piśmiennictwa narodowego (polskiego i litewskiego), 4) specyfikę katolickiej Warmii i jej rolę w stosunku do sąsiadujących terytoriów protestanckich, 5) wpływ kwestii wyznaniowych na rozwój świadomości narodowej grup etnicznych zamieszkujących w XIX w. Prusy Wschodnie, 6) wpływ kwestii wyznaniowych w walce plebiscytowej 1920 r., 7) rolę i sytuację ludności protestanckiej w części byłych Prus Wschodnich po 1945 r. włączonych do Polski. W ramach wyznaczonych zagadnień dokonał analizy podręczników. Referent konstatował, że elementy

wyznaniowe w podręcznikach szkolnych uwzględniane były w sposób minimalny i schematyczny. Pozytywne zmiany można zauważyć w polskich podręcznikach wydawanych po 1989 r. W większości podręczników kwestie wyznaniowe zostały podporządkowane sprawom politycznym. Dr hab. Jan Gancewski wygłosił wykład „Narodowe mity. Grunwald/Tannenberg/Žalgiris z 1410 roku”. Referent przedstawił zdumiewający wachlarz różnic w postrzeganiu panowania krzyżackiego i bitwy pod Grunwaldem w podręcznikach szkolnych czterech państw, zwracając uwagę na różnice, które występowały również w ramach podręczników z różnych landów niemieckich. Referent konkludował, że w podręcznikach ogólnoniemieckich mamy największy stopień uogólnienia przekazu informacji, w podręcznikach polskich (do 1989 r.) i radzieckich występuje duży stopień upolitycznienia i ideologizacja bitwy pod Grunwaldem oraz stosowanie wycinkowego opisu historycznego. Pozytywne tendencje autor referatu zauważył w podręczniku najnowszych, których autorzy dążą w kierunku większego obiektywizmu i pełniejszego przedstawienia treści historycznych. Społeczeństwo i gospodarka ziem pruskich były przedmiotem wystąpienia dr Marii Korybut-Marciniak. Prelegentka zwróciła uwagę, że treści społeczno-gospodarcze dotyczące ziem pruskich pojawiały się w podręcznikach zdawkowo i w bardzo różnych kontekstach. Polskie podręczniki do 1989 r. umniejszały rozwój gospodarczy zakonu krzyżackiego, niemieckie uwydatniały wkład cywilizacyjny zakonu w rozwój krainy pruskiej, litewskie akcentowały kolonizację litewską i rolę litewskiej kultury, zaś rosyjskie najczęściej w ogóle pomijały te zagadnienia. Referentka stwierdziła, że pod kątem społeczno-gospodarczym treści zawarte w analizowanych podręcznikach charakteryzowały się tak dużą rozbieżnością, że można było odnieść wrażenie, że nie odnoszą się do tego samego terenu. Dr Izabela Lewandowska w swoim drugim wystąpieniu przedstawiła kanon postaci związanych z ziemiami pruskimi na przestrzeni wieków, pojawiających się w podręcznikach szkolnych. Prelegentka omówiła eksponowane w poszczególnych krajach osobistości, a następnie dla egzemplifikacji postaci przekraczającej bariery narodowe i kulturowe wybrała postać Mikołaja Kopernika. Ten ostatni w podręcznikach narodowych wielokrotnie zmieniał kontekst występowania i dla Niemców pozostał Niemcem, a dla Polaków, Litwinów i Rosjan – Polakiem.

Po przerwie głos zabrała ponownie dr Stephanie Zloch z referatem „Doświadczenia migracji”. Znaczenie migracji dla krainy pruskiej prelegentka omówiła na podstawie czterech aspektów: zasiedlenia regionu pod egidą zakonu krzyżackiego w okresie średniowiecza; imigracji salzburskich protestantów w XVIII w.; wędrówki w okresie dziewiętnastowiecznej industrializacji; przymusowych migracji pod koniec II wojny światowej. Prof. dr hab. Andrzej Sakson z Instytutu Zachodniego w Poznaniu wystąpił z referatem „Prusy Wschodnie w świadomości społecznej byłych i obecnych mieszkańców regionu”. Prelegent w interesujący sposób przedstawił mozaikę narodowościowo-kulturową zamieszkującą obecnie ziemie pruskie i wyniki swoich ba-

dań nad poszczególnymi grupami. Szczególną uwagę zwrócił na społeczność Obwodu Kaliningradzkiego, która pomimo celowej polityki ZSRR, zmierzającej do stworzenia społeczeństwa „bez przeszłości”, współcześnie coraz chętniej odwołuje się do historycznych tradycji regionu. Ostatnim prelegentem konferencji był mgr Michael Sobczak z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który przedstawił referat „Der deutsche Siedler im Weichselraum. Identitätskonstruktion des deutschen Ostkolonisten im Sprachbuch für die Volksschulen im Generalgouvernement”. W dyskusji podsumowującej konferencję podkreślano wagę studiów komparatywnych nad tożsamością regionalną. Zwrócono uwagę na konieczność popularyzacji ustaleń, do jakich doszli uczestnicy projektu, zwłaszcza w środowisku dydaktyków i nauczycieli historii.

*Sebastian Nowakowski*

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

## WOŁYŃ 1943. SPRAWOZDANIE Z PANELU DYSKUSYJNEGO

W dniu 15 maja 2013 r., w auli Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie odbył się panel dyskusyjny pt: „Wołyń 1943”, przygotowany w 70. rocznicę ludobójstwa dokonanego na Polakach przez nacjonalistów ukraińskich spod znaku OUN – UPA. Organizatorem spotkania był mgr Sebastian Nowakowski wraz z pracownikami Zakładu Europy Wschodniej i Zakładu Historii XX w. Celem spotkania było przybliżenie oraz przypomnienie przybyłym gościom tragicznych wydarzeń z historii, poprzez próbę odpowiedzi na postawione w dyskusji pytania. Tematyka panelu przyciągnęła sporą liczbę słuchaczy, nie tylko związanych z Uniwersyte-tem. Spotkanie swoim udziałem zaszczylicili prorektor UWM prof. dr hab. Grzegorz Białyński, dziekan Wydziału Humanistycznego dr hab. Andrzej Szymt, prof. UWM, oraz prodziekan dr Krzysztof Łożyński, a także władze Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych. Wystąpienia prelegentów poprzedził apel moderatora o uczczenie minutą ciszy wszystkich ofiar zbrodni. Następnie głos zabrali zaproszeni do dyskusji pracownicy IHiSM: prof. dr hab. Henryk Stroński, dr hab. Roman

Jurkowski prof. UWM, dr hab. Norbert Kasperek prof. UWM, dr hab. Witold Gieszczyński oraz dr Karol Sacewicz. Temat spotkania został podzielony na bloki tematyczne.

Blok pierwszy zatytułowany „W czasach II RP” miał na celu wprowadzenie słuchaczy w problematykę relacji polsko-ukraińskich w latach 1918–1939 oraz odpowiedź na pytanie: jak kształtowały się te obustronne kontakty na